

zmienil dejiny doterajšieho výskumu niekdajších ramien, predstavil geomorfologickú a geologickú situáciu na hradisku. Zároveň priblížil vývoj metodiky výskumu a nové paradigmy. V kapitole i naznačil problémy, ktoré sa objavujú v súvislosti so spracovávaním nálezov. Poukázal na stažené podmienky výskumu vrstiev, ktoré vznikali naplavením riečnych sedimentov. Výskum zaniknutých ramien Moravy sa nemôže zaoberať bez poznatkov geológie a hydroológie. Bez spolupráce s oboma vednými disciplínami nie je možné skúmať vývoj riečnych ramien, ktoré nepochybné ovplyvňovali aj vývoj samotného ostrovného hradiska.

Kapitoly venované konkrétnym výskumom koncipoval Poláček v jednotnej štruktúre. Najskôr podrobne opísal miesto a metódy výskumu a priblížil jeho rozlohu a pôvodný reliéf terénu. Čitateľov informuje o priebehu a cieľoch jednotlivých výskumov. Značnú pozornosť venuje aj situácii okolo dokumentácie, ktorá žiaľ, nie je pri mnohých výskumoch dochovaná. Hlavný priestor venuje autor samotným nálezom z jednotlivých výskumov, ide najmä o nálezy ako mosty, brány, drevené konštrukcie na spevnenie brehov alebo o samotné riečne sedimenty. Každá kapitola má svoje zhrnutie, odkazy na príslušnú literatúru, doplnená je i plánmi a fotografiami z výskumov.

Lumír Poláček na podklade doterajších spracovaných výskumov sformuloval základné oblasti ďalšieho výskumu. Podľa jeho názoru by sa malo pokračovať nielen v spracovaní starých výskumov, ale uskutočňovať i nové výkopy v priestoroch bývalých ramien Moravy s využitím nadobudnutých skúseností a s modernými výskumnými metódami. Samozrejmom súčasťou výskumov bude úzka spolupráca s prírodovedcami, aby sa mohli riešiť i otázky ako historický vývoj krajiny, režim rieky Moravy v čase raného stredoveku a záplavy na skúmanom hradisku.

HANA CHORVÁTOVÁ

Václav MOUCHA – Bořivoj NECHVÁTAL – Ladislav VARADZIN et al., *Vyšehrad, knížecí a královská akropole: svědectví archeologie*, Archeologický ústav AV ČR, Praha 2015

959 s., ISBN 978-80-87365-84-7

Systematický archeologický průzkum Vyšehradu přinesl v krátké době již třetí zásadní publikaci. První dvě byly zaměřeny především na sakrální památky. V roce 2004 vydal Bořivoj Nechvátal

monografii věnovanou kapitulnímu chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, o pět let později též archeolog stanul v čele kolektivu, který zpracoval dějiny rotundy sv. Martina a baziliky sv. Vavřince. Přes nepopiratelný přínos předešlých svazků je zjevné, že aktuální publikaci pojali autoři lépe a přehledněji, a to ve všech směrech, včetně obrazových a plánových příloh. Ve většině případů také přináší na rozdíl od předešlých svazků dosud nepublikované texty.

Publikace se zaměřuje především na poznání hradní akropole a uvádí řadu zásadních nových zjištění, mezi nimiž vyniká identifikace paláce Vratislava I., který byl doposud znám jen z písemných pramenů a o jeho lokaci se vedla diskuze. Podobně závažná jsou ovšem i zjištění o podobě akropole v době před Vratislavem a také za vlády Karla IV. Je tedy zřejmé, že se odborné veřejnosti dostává na stůl kniha mimořádné důležitosti, která zásadním způsobem doplňuje a mění naše vědomosti nejen o Vyšehradu, ale také o vývoji celé pražské aglomerace, jíž byl Vyšehrad významnou součástí.

Již pouhé prolitování obrazovými přílohami dává tušit, jak velký kus práce zde byl uveden. Čtenář ocení početnou řadu archivních snímků, které dokumentují proměny Vyšehradu od 19. století a především výzkum z doby první republiky, jehož výsledky byly známy jen nepočtené skupině odborníků. Velmi cenné jsou také dobové veduty z 16–18. století, byť jistě nejde o celkový katalog – opomenuty zůstaly některé veduty z nejstaršího horizontu a také návrh opevnění Vyšehradu ze čtyřicátých let 17. století Giovannio Pieroniho (Umění 36, 1988, s. 531), který zobrazuje průběh karlovskeho opevnění a také zástavbu akropole před přestavbou na barokní pevnost.

Kniha je rozdělena do čtyř základních částí a 22 kapitol, přičemž každá kapitola je opatřena poměrně podrobným anglickým a německým resumé. Část první je věnována především dějinám dosavadních archeologických výzkumů, celkové geologické a georeliéfní situaci. V úvodní kapitole (V. Moucha a B. Nechvátal) je čtenář seznámen s průběhem dosavadních archeologických výzkumů v letech 1924–1935/36 a 1968–2004, přičemž výsledky a průběh prvorepublikových výzkumů je poprvé celistvěji publikován teprve zde. Druhá kapitola (L. Varadzin) je soupisem archeologických sond, který zaznamenává rozsah, dobu a jednotlivé vedoucí výzkumu, včetně uložení nalezených artefaktů, dokumentace a případné publikování nálezů. Třetí kapitola je věnována geologickému podkladu Vyšehradu (J. Zavřel) a čtvrtá kapitola georeliéfu a nadloží (L. Varadzin).

Druhá část je věnována archeologickým nálezům z prehistorického období. Nejrozsáhlejší, pátá kapitola (V. Moucha) analyzuje pravěké osídlení a vyhodnocuje starší výzkumy z let 1924 a 1935/36, které jsou dokumentovány také obrazově a graficky. Kapitola šestá (V. Moucha, P. Stránská a R. Kyselý) se zabývá „Nordickým hrobem“ z Vyšehradu a jeho datací, sedmá pak eviduje relikty zvířecích kostí (R. Kyselý).

Pro medievisty je stěžejní třetí, nejobsáhlejší část, která eviduje archeologické nálezy z historického období, tedy v časovém úseku od raného přes pozdní středověk až do 19. století. Kapitoly této části dokumentují nálezové situace podle typu nalezených objektů a skládají se vždy z katalogu a rozboru nálezových situací: 8. zahloubené objekty (L. Varadzin), 9. stavební objekty (L. Varadzin), 10. nakupeniny stavebního materiálu (L. Varadzin), 11. povrchové úpravy terénu (L. Varadzin), 12. hroby (P. Stránská a L. Varadzin), 13. keramika (L. Varadzin), 14. ostatní artefakty (L. Varadzin), 15. pozůstatky středověké metalurgie (L. Varadzin a J. Zavřel), 16. archeozoologická analýza raně středověkých kostí (R. Kyselý), 17. rostlinné zbytky z raného středověku (V. Čulíková), 18. rostlinné zbytky z 19. století ze studny v Kanovnické zahradě č.p. 101 (V. Čulíková).

Pro poznání stavební podoby středověké akropole je nejdůležitější 9. kapitola, která se zabývá stavebními relikty budov a hradeb akropole. Za pozornost stojí především pozůstatky paláce při dnešní Galerii Vyšehrad, které jsou nově datovány již do doby Vratislava I., a ohradní zeď „malého“ dvora. Nicméně zde se nachází pouze podrobný popis jednotlivých reliktnů a celková interpretace nálezů je až ve IV. části.

Závěrečný blok je věnovaný vyhodnocení předešlých analytických textů. Po shrnutí problematiky pravěkého osídlení (V. Moucha) pojednává L. Varadzin o nejdůležitějších objevech a o podobě vyšehradské akropole v 10. a 11. století. Kromě výše naznačené identifikace paláce Vratislava I. by pozornosti neměly ujít také doklady staršího osídlení akropole z druhé poloviny 10. století (první etapa cca 980–1070), které se patrně koncentrovalo na západním okraji. V okolí Galerie Vyšehrad byl nalezen palisádou ohrazený menší areál, který snad obsahoval větší budovu s kúlovou konstrukcí o rozměrech 11 × 27,5 metrů. Autoři se domnívají, že by se mohlo jednat o prvotní palác. Jde o vyhodnocení starších výzkumů z doby první republiky. Ty nebyly vždy prováděny optimálním způsobem, takže jde jen o hypotetickou rekonstrukci, která je ale i tak mimořádně důležitá. O podobě palácových staveb z 10. století totiž víme jen velmi málo.

Lépe doložená je existence paláce z doby Vratislava I., jehož relikty byly nalezeny při Galerii Vyšehrad (druhá etapa cca 1070–1140). Nálezy je možné interpretovat jako obdélnou stavbu o rozměrech 44,5 × 11, 4 metrů, k níž na západě přiléhala pilířová nebo sloupová předstíh a na severu menší obdélný přístavek. Přízemí obsahovalo řadu sloupů vynášející podlahy v prvním patře, kde se bezpochyby nacházel velký sál. Neexistují žádné doklady případného dělení paláce v prvním patře, vyloučit je ale nemůžeme. Další velmi zajímavou hypotézou je, že by akropole byla již v 11. století opevněna kamennou hradbou. Poukazují na to relikty nalezené ve zdivu druhého paláce (pokud nejde o reliktny další budovy) a také starší nálezy na severní straně při románském mostu k bazilice.

Rovněž před palácem existovalo menší nádvoří ohrazené zdí, která palác oddělovala od poměrně rozsáhlé nezastavěné plochy akropole. Existenci zděného opevnění dříve naznačovaly jen písemné prameny, a to především listina krále Jana, který roku 1322 daroval vyšehradské kapitule „dvůr umístěný na hoře Vyšehrad a zdi, které jej obklopují a uzavírají, se zdi domů tamtéž...“ (roku 1327 zde král Jan povolil těžbu kamene na stavbu nové baziliky). Nález paláce je v textu také krátce komparován s dalšími románskými paláci, především pak s Pražským hradem, Olomoucí a Roudnicí (Mělník zůstal opomenut) a několika spíše jen letmo zmíněnými analogiemi v Říši. Zde je nutné poznamenat, že tato komparace by si zasloužila daleko větší pozornost, poměrně velkou řadu stejně nebo jen o málo mladších palácových staveb známe z Polska (Ostrów Lednicki, Plock, Giecz, Wiślica, Przemysł nebo Krakov), Uher (Bratislava) nebo rakouských zemí (Klosterneuburg). Další otázky, především pak lokalizace písemně doložené rotundy sv. Jana Evangelisty, zůstávají zatím bez odpovědi.

Následující, 21. kapitola, nás přivádí do palácového okrsku doby Karla IV. (L. Varadzin). Přestože se této etapě věnovali již F. Kašička a B. Nechvátal, je pojednána nově a opět velmi precizně. Reflektovány jsou poznatky z nedávné rekonstrukce prvního (tzv. starého purkrabství) a druhého paláce. Poprvé jsou zde publikovány relikty třetího a čtvrtého paláce, o kterém v dosavadní literatuře bylo jen několik málo vágních zmínek, a znovu byly vyhodnoceny dochované relikty obvodového opevnění. Současná podoba byla podrobně konfrontována s dobovou ikonografií, což přineslo řadu nových zjištění. Zvláštní pozornost byla věnována cyklu erbů českých zemí nad vstupní branou, jejichž podobu zachytila

Sadelerova veduta akropole z roku 1606. Podle autora jde o třetí podobný cyklus z doby Karla IV. nebo Václava IV, který se také nacházel na Točnicku a na Staroměstské mostecké věži. Je nutné podotknout, že podobný cyklus byl také ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře a především na Jižním schodišti chóru katedrály sv. Víta, které se vypínalo vedle Zlaté brány, tedy vedle hlavního vstupu do katedrály, či přímo nad vjezdem do nádvoří Starého královského paláce.

Vyšehrad v pozdním středověku a novověku je pojednán v 22. kapitole. B. Nechvátal nejprve řeší otázku vzniku a podoby opevnění celého Vyšehradu a jeho následné osudy v 15. a 16. století. Podrobně je probrána brána Špička a tzv. Libušina lázeň, tedy objekt určený k zásobování vodou. Pozornost autor věnuje průběhu bitvy o Vyšehrad (1420) a krátce také vývoji osídlení v době pohusitské a vzniku „Města na hoře Vyšehrad“ roku 1453. Stranou nezůstává ani výstavba barokní vyšehradské pevnosti a s ní spojených staveb, jako jsou brány či zbrojnice, která roku 1927 vyhořela a následně byla zbořena.

Dohledat v publikaci lokalizaci konkrétní sondy nebo objektu (relikty budov atd.) je někdy skoro detektivní práce. Orientaci sice pomáhá plán 1, ale množství zde zanesených informací a velikost plánu hledání příliš neusnadňují. Bylo by zřejmě bývalo vhodné plán rozdělit rastrem na menší čtverce a opatřit jej seznamem sond a objektů (např. SR 4, čtverec C 2). Také by stálo za úvahu, zda nerozdělit knihu na dva svazky, tedy ze 4. oddílu věnovaného vyhodnocení poznatků, která bude mít nejšířší čtenářský ohlas, vytvořit samostatný svazek a zbylou převážně soupisovou část přesunout do druhého svazku.

Poznátky publikované v knize jsou objevné a zcela zásadní pro poznání středověké podoby Vyšehradu. Ukončení jedné etapy výzkumu bezpochyby otevírá i další otázky a úkoly, mezi něž patří mj. i podrobnější zhodnocení Vyšehradu v rámci českého a středoevropského hradního stavitelství.

FRANTIŠEK ZÁRUBA

Roman LAVIČKA – Ladislav ČAPEK –
Jiří FRÖHLICH – Jiří HAVLICE –
Rudolf KRAJÍČ – Lukáš REITINGER,
*Královská založení na jihu Čech za vlády
posledních Přemyslovců*, NPÚ, ÚOP
v Českých Budějovicích,
České Budějovice 2016

335 s., ISBN 978-80-85033-74-8

Když se objevila na knižních pultech publikace o jihočeských královských fundacích se třemi ikonickými obrázky Zvíkova, Písku a Zlaté Koruny v pravé části obálky, bylo mou první myšlenkou: co lze dnes ještě k této problematice vlastně říci zásadně nového? Téma královského zakladatelského díla v jižních Čechách 13. století opakovaně pojednal Jiří Kuthan a již samotný název publikace na Kuthanovy práce neodbytně upomíná. Studie směřující ke zpracování problematiky vztahů mezi českými králi a jižními Čechami se objevují již na počátku 70. let (stať Ivana Hlaváčka měla širší časový záběr celé předhusitské doby), přičemž krátce poté přichází první Kuthanova kniha vztahující se k jihočeské gotické architektuře, jejímž prostřednictvím se autor postupně dostal k tématu zakladatelského díla Přemysla Otakara II. Z pozic historické práce se problematice průběžně věnoval v rámci svých syntéz, ale i speciálních problémových studií (např. ke vztahům Přemysla a české šlechty) Josef Žemlička.

Vstupovat na pole problematiky, již se dostává detailní pozornosti celá desetiletí, bývá nevděčné a nesnadné. Množství literatury, o níž se lze opřít, je jen zdánlivou výhodou, nepřehlédnutelné jsou totiž i negativní stránky: v prvním kroku je nutno se s dřívější literaturou kriticky vyrovnat, v druhém, a to je daleko těžší, pokusit se z jejího stínu vykročit. Nenabádám tu k pokusům o originalitu za každou cenu, ale mluvím o možnosti celistvého uchopení problematiky při zapojení širokého spektra vědních disciplín, které právem od šestičlenného autorského kolektivu můžeme očekávat.

S otázkou, jak téma pojmout, se autoři vypořádali v podstatě nejjednodušším, ovšem z hlediska uživatele poněkud diskutabilním způsobem: kniha je strukturována jako řetězec statí věnovaných klíčovými lokalitám, na něž navazuje dvojice synteticky koncipovaných kapitol, i ony jsou však